

§ 34. Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 3-га скланення (у творным склоне адзіночнага ліку)

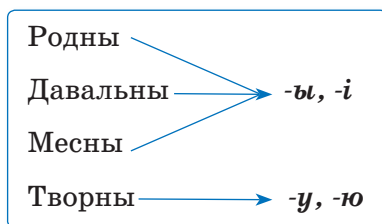
213. Прачытайце верш. Вызначце яго асноўную думку.

Слова — радасць, слова — чары,
Вобраз вечна юных вёсен!
Ёсць ты ўсюды: ў сонцы, ў хмары,
Ты глядзіш праз неба просінь.
Лашчыш слух мой, слова-ззянне,
Атуляеш сэрца ласкай.
Ноч і вечар, дзень, світанне
Абняло ты, слова-краска.

Я. Колас.

Выпішыце з верша назоўнікі, паставіўшы іх у пачатковую форму і згрупаваўшы ў тры слупкі ў адпаведнасці са скланеннем: 1, 2 і 3-е. Абгрунтуйце сваё меркаванне.

Праскланяйце назоўнік 3-га скланення. Праверце правапіс канчаткаў па схеме.

У залежнасці ад тыпу асновы назоўнікі 3-га скланення ў родным, давальным, месным склонах маюць канчаткі **-ы, -і**: *ноч[ы], рыс[і], радасц[і]*.

У творным склоне адзіночнага ліку назоўнікі 3-га скланення ў залежнасці ад апошняга зычнага асновы маюць канчаткі **-у, -ю**: *ночч[у], рысс[ю], радасц[ю]*.

214. Прачытайце верш. Падбярыце да яго заглавак.

Знаёмцеся: мы гараджане.
Наш горад расце ў добры час.
Завёмся мы проста — мінчане.

Мінск найдаражэйшы для нас.
 Прыходзім у парк грамадою,
 Стаім на прыгожым мастку.
 Любуюцца вербы сабою —
 Глядзяцца ў Свіслач-раку.
 Спяшаем да плошчы славутай,
 Дзе помнік адважным байцам.
 Стаім у маўчанні мінуту,
 І Вечны агонь свеціць нам.

Н. Галіноўская.

Пагуляем у даследчыкаў-мовазнаўцаў. Знайдзіце і выпішыце з верша сказ, у якім ужываецца назоўнік 3-га скланення. Перабудуйце сказ з гэтым назоўнікам так, каб ён стаяў у форме творнага склону. Прачытайце сказ углас. Як вымаўляецца гук [ч]? Зрабіце вывад пра тое, калі падаўжаецца апошні зычны асновы назоўніка 3-га скланення.

Якія славутыя мясціны Мінска згадваюцца ў вершы? Запішыце іх назвы.
 Раскажыце, якія з гэтых мясцін вы наведвалі. Падзяліцеся сваімі ўражаннямі з аднакласнікамі.

215. Запішыце назоўнікі ў форме творнага склону. Праверце правапіс канчаткаў па схеме (с. 109).

1. Квецень, гладзь, шчодрасць, прыгажосць, радасць, нама-разь, памяць. 2. Рэч, мыш, шчолач, ноч. 3. Глыб, верф, Свір, шыр.

 З назоўнікамі першай групы складзіце сказы, у якіх апішыце: 1) прыроду вашага краю; 2) сады вясной у вашым горадзе (вёсцы); 3) рысы характару, уласцівыя вашым землякам.

Калі апошні зычны асновы назоўніка 3-га скланення стаіць пасля галоснага, то ён падаўжаецца: *бель — беллю, рунь — рунню*; калі пасля зычнага — не падаўжаецца: *вернасць — вернасцю, радасць — радасцю*.

Не падаўжаюцца зычныя *б, п, м, р, ф, ў*. Пасля іх (акрамя *ў*) перад канчаткам *-ю* пішацца *апостраф*: *Сібір — Сібір'ю; любоў — любоўю*.

216. Прачытайце тэкст, ставячы словы, што ў дужках, у правільную форму. Чаму тэкст мае такую назву? Падбярыце да тэксту свой загаловак.

Бацька гарадоў беларускіх

Полацк... Услухайцеся: у самім (*гучанне*) гэтага слова — гісторыя. Яна адчуваецца і ў (*посвіт*) стралы, і ў лагодным (*перашэптванне*) хваль Дзвіны, і ў лёгкім (*подых*) (*ветрык*), і ў (*прыгажосць*) блізкіх азёраў.

Полацк — гэта і велічныя абрысы Сафіі, і старажытны вал, і Чырвоны мост, і маленькая царква над Палатой. Менавіта адсюль і пачынаўся Полацк.

Калі сёння падняцца ўздоўж вала па вузкай (*сцяжынка*), можна ўбачыць, як высока пад неба ўздымае свае вежы храм Святой Сафіі. Гэта самае прыгожае месца ў (*горад*), якое радуе вока, усяляе (*павага*) і гонар (*Паводле Н. Гальпяровіча*).

Спішыце, вызначце склон і скланенне назоўнікаў.

Назавіце апорныя словы, з дапамогай якіх можна расказаць пра Полацк. Якое месца сярод іх займаюць назоўнікі?

 Складзіце тэматычны слоўнік, уключыўшы ў яго назвы прыродных аб'ектаў, выдатных мясцін, слаўтасцей вашай малой радзімы (горада, раёна, мястэчка, вёскі). Выкарыстоўваючы словы ў якасці апорных, падрыхтуйце выказванне «Партрэт маёй малой радзімы».

217. Спішыце прыказкі, раскрываючы дужкі і ўстаўляючы прапушчаныя літары.

1. Чужая старонка без ветр.. сушыць. 2. Хто страціў Радзіму, той плача ўсё жы(*цц/ц*)ё. 3. Кожная птушка сваё гн..здо ведае. 4. Родная зямля мя..чэйшая за чужую пярыну. 5. У сваім кра(*і/ю*), як у ра(*і/ю*). 6. Той патр..ёт, хто змагаецца за наро(*т/д*). 7. На чужой старонц.. і на печы холадна.

Падкрэсліце назоўнікі, у якіх пры змене граматычнай формы адбываецца чаргаванне зычных перад канчаткам.

У якіх склонах назіраецца такая з'ява?